

Соціально-економічна історія України

УДК 94 (477)

М. В. Засипко

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТОРГІВЛІ У ПЕРІОД ГЕТЬМАНУВАННЯ ДАНИЛА АПОСТОЛА

У статті подається короткий аналіз економічних заходів гетьмана Данила Апостола. Також характеристика розвитку торгівлі як внутрішньої, так і зовнішньої, становлення купецького стану як окремого прошарку суспільства.

Ключові слова: економіка, гетьманщина, зовнішня торгівля, внутрішня торгівля, купецтво, ринки збуту.

В статье подается короткий анализ экономических мероприятий гетмана Данылы Апостола. Также характеристика развития торговли как внутренней, так и внешней, становления купеческого состояния как отдельной прослойки общества.

Ключевые слова: экономика, гетманщина, внешняя торговля, внутренняя торговля, купечество, рынки сбыта.

The short analysis of economic measures of hetman Danylo Apostola is given in the article. Also description of development of trade of both internal and external, becoming of the merchant state as separate layer of society.

Key words: economy, get'manschina, foreign trade, domestic trade, the merchants, markets of sale.

Постановка проблеми. Серед проблем вітчизняної історії, які впливають на формування національної державності важливе місце займають проблеми політичного та економічного розвитку українських земель у різні періоди історичного розвитку. Актуальність вивчення питання обумовлена сучасним соціально-політичним розвитком України.

На розвиток торгівлі в Україні у другій чверті XVIII ст. мали суттєвий вплив економічні зміни у Європі, розширення торгівельної мережі, виникнення нових ринків торгівлі.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджувана проблема широко розкрита у працях О. Лазаревського, який виявив сталий інтерес до вивчення процесу розвитку українських земель у XVIII ст., в тому числі і до розвитку економіки. Значний інтерес виявив до вивчення розвитку торгівлі. Завдяки його дослідженням у науковий обіг був введений чималий фактичний матеріал [11].

Значний вклад у вивчення соціально-економічних відносин зазначеного періоду зробив західноукраїнський історик початку ХХ ст. І Джиджора. У своїх публікаціях дослідник розкривав соціально-економічне становище Гетьманщини у першій половині XVIII ст. Значну увагу приділив розвитку внутрішньої і зовнішньої торгівлі, становленню купецького ста-

ну як окремого суспільного прошарку. Розглядав відносини Росії стосовно України в економічному аспекті. Висвітлював протекціоністську політику гетьмана Д. Апостола [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Подальший розвиток дана проблема отримала у працях українських істориків першої половини ХХ ст. Важлива інформація міститься у праці Б. Крупницького. Автор проаналізував соціально-економічне становище Гетьманщини за гетьманування Данила Апостола, розвиток торгівлі, становлення і розвиток ярмарків і базарів, а також роль гетьмана у цьому процесі [10].

Метою даної статті є характеристика стану та аналіз проблеми розвитку торгівлі у Гетьманщині в другій чверті XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. У 1727 р., через п'ять років після смерті гетьмана І Скоропадського, російський імператор Петро II дозволив вибори нового гетьмана. Мало-російська колегія, яка з 1722 р. управляла цією територією, припинила своє існування.

Іншим чинником, який сприяв виборам нового гетьмана, була складна міжнародна ситуація. У зв'язку з утворенням двох ворожих таборів російський уряд був стурбований позицією Туреччини. Відчуваючи неминучість війни з Туреччиною, російський уряд дозволив вибори нового гетьмана, оскільки у майбутній війні Росія потребувала підтримки козацького війська. 1 жовтня 1727 р. у Глухові було обрано

нового гетьмана Лівобережної України. Ним став сімдесятирічний миргородський полковник Данило Апостол.

Соціально-економічне становище Лівобережної України було в жахливому стані. Будучи при владі, Малоросійська колегія викачувала з України всі можливі економічні і людські ресурси. Населення обкладалось непомірними податками. На території Гетьманщини почали з'являтися великі поміщики російського походження.

Особливу увагу гетьман приділяв українській торгівлі. Він доволі активно сприяв розвитку зовнішньої торгівлі. На початку XVIII ст. українські купці вивозили свої товари до Гданська, Шльонська і Вроцлава. Український дослідник І. Джиджора у своїх працях відмітив, які саме товари вивозились на експорт. До них належали велика рогата худоба, український віск і сало, ревінь, рачачі очі, салітра, клей, чай, тютюн, бобриня, китайка різних кольорів, перські камки, тощо [4, с.71].

Серед всіх експортованих товарів найважливіше місце займав тютюн, оскільки в той час на Україні його вирощували великі плантації. Цим видом діяльності займались не лише старшини і державні службовці, але і широкі верстви населення. Після вирощування тютюну беззаперечно друге місце посідало гуральництво. Горілчаний промисел був далеко більш розвинений, ніж усі інші галузі господарства. Важливе місце також займав вивіз збіжжя, яким займались окрім старшин посполиті і козаки [7, с. 73-74].

Найважливішу участь в закордонній торгівлі і експорті товарів брало купецтво. На початок XVIII ст. купецтво почало формуватись як окремий суспільний прошарок.

Українські купці займались не лише експортом товарів, але і імпортом. Більша частка імпортованого товару приходила з польського міста Шльонська. В Гетьманщину в основному імпортували речі побуту. Найперше ввозили шльонські, голандські і англійські сукна, фарбовані полотна, шовк. Особливий попит мали товари домашнього вжитку – коси, різакі, серпи, срібна і кришталева посуда, ігли, шила, ножі, тощо [5, с.66].

Основною особливістю тодішньої торгівлі було те, що вона була зв'язана довготривалими грошовими кредитами як з української, так і з польської сторони. В ролі кредиторів часто виступало єврейське населення обох держав. Часто через неспроможність продати товар, купці втрачали не лише гроші, але і увесь товар. В результаті цього вони часто просили допомоги і захисту у гетьмана.

Ще однією перешкодою на шляху розвитку зовнішньої торгівлі були орендовані комори для зберігання збіжжя і товару. З цього приводу гетьман Д. Апостол у 1729 р. звернувся з відкритим листом до російського правительства з проханням захистити українське купецтво від надмірного зловживання з боку орендарів [6, с.73].

Яскравим вираженням протекціоністської політики гетьмана були універсали, які він видавав на захист українських купців. 26 січня і 22 травня 1728 р. – два документи, адресовані стародубській старшині. В них містився указ, який звільняв від митних зборів купців, які прямували з товарами до м. Риги через м. Стародуб [13, арк.23, 24].

Ці документи є наочним свідченням того, що гетьман Д. Апостол проводив активну політику на захист української економіки. Попри те, що російський уряд активно обмежував дії гетьмана у галузі економіки, останній весь час продовжував сприяти розвитку української торгівлі.

Однак, не зважаючи на безліч перешкод українська зовнішня торгівля продовжувала активно розвиватись. Цьому розвитку в значній мірі сприяв гетьман Данило Апостол.

Окрім зовнішньої торгівлі гетьман активно протегував розвитку і внутрішньої торгівельної справи. Передусім, він намагався захистити українських купців від конкуренції з російським купецтвом [9, с.482].

Як уже зазначалось вище, найбільш розвинутою галуззю господарства в Гетьманщині було гуральництво. Українські купці особливо активно торгували цим продуктом як в середині країни, так і за її межами. Прикладом може послужити універсал гетьмана від 29 листопада 1727 р., яким він надавав дозвіл козакам шинкувати горілкою у приватних селах Прилуцького полку [12, арк.62]. У зв'язку з цим бачимо, що торгівлею займались не лише купці, але і козаки. Горілчаний промисел давав високі доходи не лише самим підприємцям, але і державі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Протягом першої половини XVIII ст. в Україні поглиблюється спеціалізація окремих галузей промисловості, виникає новий прошарок суспільства – купецтво. Одночасно з процесом соціалізації, в промисловості спостерігаються подальша товаризація виробництва, коли дедалі більше продукції окремих виробників надходило на ринок. У досліджуваній період в Україні тривав процес становлення товарного обміну. Зміцнення торгівлі між українськими землями, а також із зарубіжжям.

Дана тема потребує подальшого вивчення з використанням неопублікованих архівних та документальних матеріалів, а також нових методичних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінський Б. Матеріали до історії суспільного та економічного побуту Лівобережної України у XVIII ст. / Б. Барвінський // Записки НТШ. Т.ХС. – Львів, 1909. – Кн.6. – С. 25–32.
2. Гуржій О. Деякі проблеми становлення купецького стану в Україні. / О. Гуржій. – К., 2004. – 132 с.
3. Джиджора І. До питання про свобідний перехід посполитих на Україні в 20-х рр. XVIII ст. / І. Джиджора. // Записки НТШ. – Л., 1906. – Т.70. – Кн. 2. – С. 168–170.
4. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 рр. / І. Джиджора. // Записки НТШ. – Л., 1910. – Т. 98. –Кн. 6. – С. 55–74.
5. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 рр. / І. Джиджора. // Записки НТШ. – Л., 1911. – Т. 101. –Кн. 1. – С. 63–100.
6. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 рр. / І. Джиджора // Записки НТШ. – Л., 1911. – Т. 103. –Кн. 3. – С. 54–97.
7. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 рр. / І. Джиджора // Записки НТШ. – Л., 1911. – Т. 105. –Кн. 5. – С. 50–91.
8. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 рр. / І. Джиджора // Записки НТШ. – Л., 1910. – Т. 105. –Кн. 5. – С. 88–89.
9. Дорошенко Д. Правобережна Україна у XVIII ст. / Дорошенко Д. // Дорошенко Д. Нарис історії України. – Львів, 1991. – С. 476–496.
10. Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол і його доба. / Б. Крупницький. – К., 1948. – 248 с.
11. Лазаревській А. Малоросійськіє посполитые крестьяне (1648 – 1783 гг.). // А. Лазаревській. – К., 1908. – 128 с.
12. Центральний державний історичний архів України, м. Київ – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 345. Універсали гетьмана Д. Апостола. 1727 р. 62 арк.
13. Центральний державний історичний архів України, м. Київ – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 438. Універсали гетьмана Д. Апостола. 1728 р. 23,24 арк.